

Бахрушин В. Є.

доктор фізико-математичних наук, професор, професор Національного університету «Запорізька політехніка», Запоріжжя, Україна, Vladimir.Bakhrushin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3771-5256>

МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Анотація. Метою статті є аналіз мережі закладів вищої освіти (ЗВО) європейських країн у розрізі контингенту, типів, правового статусу, рівнів освіти за даними Європейського реєстру вищої освіти (ETER). Такий аналіз є актуальним у контексті дискусій щодо стратегії розвитку вищої освіти України – відновлення, оптимізації мережі, укрупнення ЗВО тощо. Отримані результати свідчать про велике різноманіття ЗВО за цими ознаками. Мережа включає заклади з кількома десятками й сотнями тисяч студентів. Значна частка ЗВО здійснюють підготовку за рівнями освіти 5–8 або 6–8 (за Міжнародною стандартною класифікацією освіти). Водночас є заклади, що працюють лише на одному рівні. Немає однозначного впливу типу ЗВО чи його правового статусу на контингент студентів або рівні освіти, за якими здійснюється підготовка. Загалом відмінності є радше статистичними, ніж детермінованими, хоча в окремих європейських країнах існують правові обмеження у вимогах до закладів різного типу. Актуальним для України питанням є перехід на європейські класифікатори, який неодмінно доведеться робити для правильного відображення даних вітчизняних ЗВО й системи вищої освіти в ETER і європейських статистичних базах, зокрема в Евростаті.

Ключові слова: мережа закладів вищої освіти, оптимізація, модернізація, контингент закладу вищої освіти, правовий статус закладу вищої освіти, тип закладу вищої освіти, рівні освіти.

JEL classification: I21, I25, I28.

DOI: 10.32987/2617-8532-2023-5-112-125.

Відновлення системи вищої освіти України в повоєнний період є одним із ключових завдань становлення її як успішної європейської держави й повноправного члена ЄС. Важливим складником відновлення має бути модернізація мережі закладів вищої освіти (ЗВО), у процесі котрої необхідно враховувати аспекти як економічної ефективності, так і забезпечення потреб України й регіонів у фахівцях різних кваліфікацій (спеціальностей та рівнів освіти). У контексті

інтеграції до ЄС варто брати до уваги не лише наявні міжнародні документи, національне законодавство, а й практики країн ЄС, зміни, що відбувалися протягом останніх років, плани та прогнози щодо можливих змін у перспективі 2030–2035 рр. як в ЄС, так і в інших країнах [1–3]. Зокрема, це стосується стану та еволюції мережі ЗВО в європейських країнах.

Метою цього дослідження є аналіз мережі ЗВО європейських країн у контексті дискусійних питань, що

© Бахрушин В. Є., 2023

стосуються оптимізації їх мережі в Україні та повоєнного відновлення системи вищої освіти.

Джерельною базою дослідження слугували дані Державної служби статистики України, Єдиної державної електронної бази з питань освіти, Європейського реєстру вищої освіти (ETER), Євростату, реєстрів і рейтингів світових університетів та ін.

В Україні дуже поширена думка про необхідність скорочення чи оптимізації кількості ЗВО. Така ідея обговорюється принаймні з початку 2000-х років. Вона виникла внаслідок усвідомлення зміни демографічного тренду після стрімкого зростання чисельності випускників і ЗВО в 1990-х роках. Утім, невдала спроба об'єднання університетів у Сумах у 2004 р. на певний час призупинила подібні ініціативи, й загальна кількість університетів, академій та інститутів зростала протягом ще кількох років. Утім, починаючи з 2008/2009 н. р. вона стала поступово зменшуватися. У Листі МОН щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів 2014 р. [4], зокрема, зазначалося, що наявна мережа ЗВО набагато перевищує потреби України. Значна частина державних і приватних ЗВО не відповідають вимогам до акредитації, розташовані поруч заклади нерідко здійснюють підготовку за тими самими спеціальностями та близькими за змістом освітніми програмами.

Згідно з монографічним дослідженням [5], на початок 2016/2017 н. р. загальна чисельність науково-педагогічних і педагогічних працівників у ЗВО становила 132 тис. осіб. Серед них 116,2 тис. штатних працівників, у т. ч. 97,0 тис. науково-педагогічних та 19,2 тис. педагогічних працівників.

Автори зазначають, що порівняно з 2010/2011 н. р. загальна чисельність працівників знизилася на 19,4 %, й пов'язують це насамперед з оптимізацією мережі ЗВО (фактично зі скороченням кількості закладів, оскільки критерії оптимальності не визначено), змінами в пенсійному законодавстві, які стимулювали звільнення частини працюючих пенсіонерів, і тимчасовою окупацією Криму та Донбасу російською федерацією. Далеко не таким істотним було зменшення чисельності працівників із науковими ступенями й ученими званнями: за розрахунками автора на основі даних [5], чисельність кандидатів наук і доцентів за цей час скоротилася на 5–10 %, а професорів і докторів наук – на 3–6 %.

Також у згаданому монографічному дослідженні відзначено істотні зміни між 2010/2011 та 2016/2017 н. рр. у розподілі працівників за сферами управління ЗВО. Зокрема, частка тих, хто працює у ЗВО МОН, зросла з 59,4 до 69,1 %, а у ЗВО МОЗ – із 8,1 до 10,3 %. Натомість зменшилася частка працівників приватних ЗВО (з 10,5 до 7,6 %), а також тих, хто працює у ЗВО, що належать до сфери управління інших відомств [5].

На думку Ю. Вітренка, В. Ворони, М. Дебич [6], найпершою проблемою, яку має бути розв'язано під час відновлення України, є невідповідність мережі ЗВО післявоєнним потребам держави й регіонів з огляду на наслідки війни, зміни в чисельності населення, релокацію підприємств і бізнесів. Це, безумовно, так. Але наприкінці другого року війни до цього варто додати необхідність оцінювати такі потреби не лише за ретроспективними даними, а й за

обґрунтованими прогнозами демографічних, економічних і соціальних показників у повоєнний період.

Також у праці вказаних науковців пропонується законодавчо визначити сім типів ЗВО (на сьогодні їх чотири) та встановити для кожного з них мінімальну чисельність здобувачів [6]. Із такою пропозицією важко погодитись, оскільки її реалізація вимагатиме щорічної зміни статусу багатьох ЗВО. До того ж в ЄС не існує більшості пропонованих авторами типів ЗВО, а наявні класифікації, як-от університет, університет прикладних наук, вища школа, базуються на інших принципах. Тому, хоча б для статистичних потреб, все одно треба буде приводити пропоновані типи у відповідність із класифікацією Євростату та ETER. При цьому ЗВО, що за нашою класифікацією належатимуть до одного типу, за європейськими можуть опинитися в різних групах, а різні за нашою класифікацією ЗВО – в одній європейській групі. Крім того, як буде показано далі, пропоновані кількісні обмеження не узгоджуються з практиками європейських країн.

У статті С. Калашнікової та О. Оржель [7] проаналізовано практики оптимізації мережі ЗВО в дев'яти європейських країнах. Автори статті зауважують, що оптимізація мережі може відбуватись як у формі злиття чи приєднання, так і в інших формах, насамперед колаборацій, що реалізують співробітництво у вигляді спільних програм, досліджень і проєктів, а також університетських альянсів. Останні дві форми можуть бути як проміжним кроком до злиття ЗВО, так і альтернативою йому. Отже, дослідниці визначають оптимізацію як «систему цілей (національного, ре-

гіонального, інституційного рівнів), процесів (співробітництва, альянси, союзи, спільноти, злиття, об'єднання), учасників і механізмів, що веде до: зміни ландшафту вищої освіти на рівні країни/регіону в аспекті зменшення його фрагментарності; збільшення інституційного потенціалу ЗВО; підвищення ефективності використання наявних ресурсів». Таке розуміння істотно відрізняється від поширеного погляду на оптимізацію мережі як на механічне скорочення кількості ЗВО та є ближчим до одного з традиційних підходів, що розглядає оптимізацію як досягнення найкращого в певному розумінні й за певним набором показників ефективності результату за наявних обмежень на ресурси [8].

За даними С. Калашнікової та О. Оржель, у 2000–2019 рр. в ЄС було 132 випадки об'єднання ЗВО [7]. Тобто загалом протягом 20 років ці процеси торкнулися порівняно невеликої (близько 5 %) частки наявних ЗВО. Найбільша їх кількість припадає на 2013–2015 рр., коли на рік було від 10 до 14 таких випадків. У розрізі країн найбільше випадків зафіксовано у Франції, Естонії й Великій Британії. При цьому в Естонії загальна кількість ЗВО є значно меншою, ніж у двох інших країнах.

Інші науковці [7, 9; 10] зазначають, що у 2000–2020 рр. укрупнення ЗВО з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності та фінансової ефективності стало загальноєвропейським трендом. Вони також проаналізували взаємозв'язок контингентів університетів з їхньою конкурентоспроможністю. Зокрема, за даними цих науковців, в українських ЗВО, присутніх у світових рейтингах

QS і THE 2021 р., середня чисельність здобувачів становить 16–17 тис. осіб, що значно перевищує типові показники вітчизняних ЗВО (за даними авторів, у 53 % українських ЗВО менш ніж 4 000 студентів 1–2 рівнів вищої освіти, понад 10 тис. студентів мають лише 8,5 % ЗВО). Автори [9] відзначають також суттєві диспропорції в середніх показниках контингенту ЗВО в регіональному розрізі.

Розвиток мережі закладів вищої освіти України порівняно з країнами ЄС

За даними Державної служби статистики України [11; 12], із 2010 р. кількість ЗВО в Україні постійно зменшувалася. Зокрема, на початок 2010/2011 н. р. вона становила 813 од., а на початок 2019/2020 н. р. – 619 од. При цьому скорочення відбувалося як за групою університетів, академій та інститутів (із 330 до 281 од., або на 14,8 %), так і за групою коледжів, технікумів та училищ (із 483 до 338 од., або на 30 %). В останньому випадку це значною мірою було зумовлено зміною їх статусу із самостійних закладів на відокремлені структурні підрозділи ЗВО першої групи. З 2020 р. через зміни в законодавстві частина коледжів, технікумів і училищ набули статусу закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО). При цьому сумарна кількість ЗВО й ЗФПО трохи зросла: до 644 од. на початок 2020/2021 н. р. і 630 од. на початок 2022/2023 н. р. Таке зростання є великою мірою уявним та пояснюється тим, що в процесі зміни статусу окремі заклади могли тимчасово обліковуватися в обох групах. Більш істотним був перерозподіл закладів між цими двома групами. З 2020 до 2022 рр. загальна кількість ЗВО (за

новою класифікацією) зменшилася з 515 до 347 од. (на 32,6 %), а кількість ЗФПО збільшилася зі 129 до 283 од. (на 119,4 %).

Утім, скорочення сумарного контингенту студентів через демографічну кризу було ще відчутнішим. На початок 2010/2011 н. р. у ЗВО всіх типів здобували освіту 2 418 тис. осіб (у середньому 2 974 осіб на заклад), а на початок 2019/2020 н. р. – 1 440 тис. осіб (2 326 осіб на заклад). При цьому переважна більшість студентів (85–88 %) здобували освіту в університетах, академіях та інститутах. За цією групою середня чисельність здобувачів у розрахунку на заклад у цей період знизилася із 6 263 до 4 506 осіб, або на 28,1 %, а за групою коледжів, технікумів і училищ – із 728 до 514 осіб, або на 29,6 %. На початок 2022/2023 н. р. цей показник для ЗВО (за новою класифікацією) становив 3 037 осіб, а для ЗФПО – 1 066 осіб. Істотне зменшення показника для ЗВО відбулося насамперед унаслідок збільшення кількості малих ЗВО, які до 2020 р. зараховували до групи «Коледжі, технікуми, училища». Між тим у 1990/1991 н. р. середня чисельність здобувачів на заклад за групою університетів, академій та інститутів, розрахована за даними Держстату [13], становила 5 915 осіб, а за групою коледжів, технікумів і училищ – 1 020 осіб.

Значні зміни порівняно з 1990/1991 н. р. відбулися й у структурі вищої освіти. Зокрема, це стосується появи приватних ЗВО та можливості здобувати вищу освіту за кошти фізичних і юридичних осіб. Стосовно державних ЗВО слід зазначити, що, за інформацією Держстату [11], на початок 2022/2023 н. р. середня чи-

сельність студентів у них становила 4 354 особи, тобто істотно менше, ніж у 1990/1991 н. р., але набагато більше за середній показник по ЗВО. При цьому кількість державних ЗВО за цей період зросла зі 149 до 210, або на 40,9 %. Середня чисельність студентів у комунальних і приватних ЗВО є меншою, ніж у державних, та на початок 2022/2023 н. р. становила 2 888 і 352 особи відповідно.

Для порівняння розглянемо дані ETER [14]. Для внесених до нього ЗВО, стосовно яких є дані про чисельність здобувачів рівнів 5–7 (відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти), за період 2011–2020 рр. середній і медіанний показники чисельності здобувачів у ЗВО істотно зросли (табл. 1). При цьому варто враховувати, що для 10–20 % внесених до ETER ЗВО інформація про чисельність здобувачів за різні роки відсутня. Найчастіше це стосується малих та приватних ЗВО, контингент яких зазвичай є меншим. Тому наведені дані слід розглядати як верхні оцінки відповідних показників, котрі загалом мають не дуже відрізнятися від реальних значень. Також варто зауважити, що істотна відмінність середніх арифметичних від медіан свідчить про неінформативність перших для порівняльних досліджень.

У 2020 р. частка великих ЗВО з контингентом студентів понад

20 тис. осіб збільшилася порівняно з 2011 р. із 10,8 до 14,4 %. Водночас частка ЗВО з контингентом менш ніж 1 тис. осіб скоротилася з 32,6 до 31,7 %. Попри це вона залишається доволі великою та становить близько третини загальної кількості закладів. За даними ETER, у 2020 р. для європейських університетів частка ЗВО з контингентом студентів рівнів 5–7 ЄРК, меншим за 4 тис. осіб, дорівнювала 61,2 %. Це більше, ніж частка таких закладів в Україні за даними [9]. Для ЗВО, щодо яких ETER містить дані про чисельність студентів на кожному рівні вищої освіти (частка таких ЗВО становить 79,8 % їх загальної кількості), частка університетів, де контингент здобувачів рівнів 6–7 менший від 4 тис. осіб, сягає 57,7 %. Загалом наведені дані узгоджуються з тими, які наводяться в працях [7; 9], щодо значно більшої чисельності студентів в європейських ЗВО порівняно з українськими та про наявність тренду до укрупнення університетів в ЄС. Разом із тим, серед представлених в ETER є дуже різні за контингентом заклади, а їх розподіл за цією ознакою є сильно асиметричним. Про це свідчить як велика різниця між середніми арифметичними й медіанами, так і наведені на рис. 1 графіки емпіричних функцій розподілу, що протягом 10 років істотно не змінилися.

Таблиця 1

Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО за даними ETER (2011–2020 рр.), осіб

Рік	Середнє арифметичне	Медіана
2011	7 339	2 644
2015	9 326	2 709
2020	11 125	3 509

Складено автором за даними ETER.

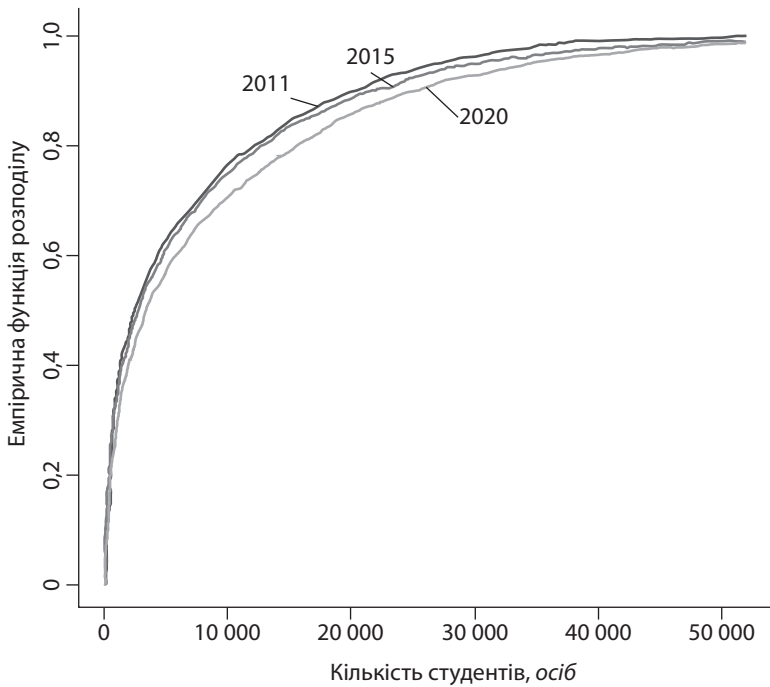

Рис. 1. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у 2011, 2015 та 2020 рр.

Побудовано автором за даними ETER.

Станом на 2020 р. у 1,6 % ЗВО здобували вищу освіту рівнів 5–7 менш ніж 100 студентів; у 13,3 % – від 100 до 500 осіб; у 12,7 % – від 500 до 1 000 осіб; у 12,5 % – від 1 000 до 2 000 осіб; у 16,1 % – від 2 000 до 5 000 осіб; у 14 % – від 5 000 до 10 000 осіб; у 15,2 % – від 10 000 до 20 000 осіб; у 12,6 % – від 20 000 до 50 000 осіб; у 1,8 % – понад 50 000 студентів. Основними представниками найменших ЗВО (з контингентом студентів менше 100 осіб) є теологічні та мистецькі заклади. Також до цієї групи належать окремі вузькопрофільні ЗВО, у т. ч. професійні й університетські коледжі, що здійснюють підготовку за невеликою кількістю напрямів (інженерні, педагогічні, військові тощо) за програмами 5–7 або 5–6 рівнів освіти.

У табл. 2 наведено чисельність здобувачів у ЗВО, які обіймають перші 10 позицій Академічного рейтингу університетів світу [15], де українські ЗВО не представлені. Дані по кількості здобувачів взято з офіційних сайтів відповідних закладів.

Як бачимо, серед лідерів рейтингу переважають середні й великі за контингентом ЗВО. Виняток становить Каліфорнійський технологічний інститут, де чисельність студентів значно менша. Але більш загальною рисою лідерів є не контингент студентів, а переважання магістрантів і аспірантів (postgraduate) над бакалаврами (undergraduate), характерне для восьми ЗВО першої десятки (ще в одному випадку чисельність бакалаврів лише трохи перевищує кількість магістрантів і аспірантів).

Таблиця 2

Чисельність здобувачів у ЗВО, що є лідерами Академічного рейтингу університетів світу (2023 р.), осіб

Місце	ЗВО	Кількість здобувачів		
		Усього	Бакалаврат (undergraduate)	Магістратура та докторантура (postgraduate)
1	Гарвардський університет	21 613	7 240	14 373
2	Стенфордський університет	17 246	7 858	9 388
3	Массачусетський технологічний інститут	11 858	4 657	7 201
4	Кембриджський університет	24 270	12 940	11 330
5	Каліфорнійський університет, Берклі	45 307	32 479	12 828
6	Принстонський університет	11 109	5 321	5 788
7	Оксфордський університет	26 497	12 580	13 445
8	Колумбійський університет	34 782	6 668	25 880
9	Каліфорнійський технологічний інститут	2 463	1 023	1 440
10	Чиказький університет	18 523	7 653	10 870

Складено автором за: [15].

Очевидно, це пов'язано зі специфікою Академічного рейтингу університетів світу, який орієнтований насамперед на оцінювання наукових здобутків персоналу й випускників університетів та не повною мірою відображає якість освіти на рівнях 5–7.

На розмір ЗВО істотно впливають його тип і правовий статус. Серед ЗВО, щодо яких наявні дані про загальну чисельність здобувачів 5–7 рівнів, 58 % становлять публічні заклади, 29 % – приватні та 13 % – приватні, залежні від урядів, зокрема ті, що отримують значну частку фінансування з державних коштів. Інакшим є розподіл здобувачів за ЗВО з різним правовим статусом. У публічних ЗВО освіти 5–7 рівнів отримують

77 % здобувачів, у приватних – 9 %, у приватних, залежних від урядів, – 13 % здобувачів.

У табл. 3 наведено середні й медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО з різним правовим статусом.

Як і для ЗВО загалом, розподіл у всіх групах є дуже асиметричним (рис. 2).

Як видно з рис. 2 і табл. 3, у всіх групах є малі й великі ЗВО, але приватні заклади загалом менші за контингентом порівняно зі ЗВО інших груп. Цікаво, що для групи публічних ЗВО вищими, ніж для групи приватних, залежних від урядів, є частки як відносно малих та середніх (до 10 тис. студентів), так і дуже великих

Таблиця 3

Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО в розрізі правового статусу (станом 2020 р.), осіб

Правовий статус	Середнє арифметичне	Медіана
Публічний	14 689	5 590
Приватний	3 536	1 170
Приватний, залежний від уряду	12 004	8 025

Складено автором за даними ETER.

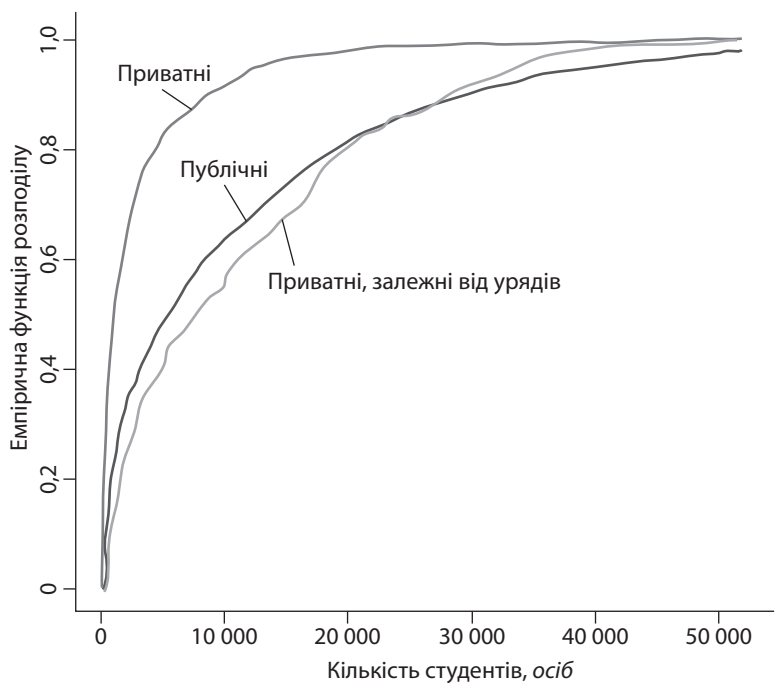

Рис. 2. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у розрізі груп
Побудовано автором за даними ETER.

(понад 20 тис. студентів) закладів, і відносно меншою є частка помірно великих ЗВО.

Відповідно до стандартизованої європейської класифікації ЗВО, ETER виокремлює університети, університети прикладних наук та ЗВО інших типів. Серед ЗВО, для яких є дані про загальну чисельність здобувачів 5–7 рівнів, 50 % становлять університети, 24 % – університети прикладних наук і 26 % – заклади інших типів. Інакшим є розподіл здобувачів за закладами різного типу. В університе-

тах освіти 5–7 рівнів отримують 83 % здобувачів, в університетах прикладних наук – 12 %, а у ЗВО інших типів – менш ніж 5 % здобувачів.

У табл. 4 наведено середні й медіанні показники контингенту здобувачів в європейських ЗВО за типами закладів.

Як і в попередніх випадках, розподіл за контингентом для всіх типів ЗВО є дуже асиметричним (рис. 3).

Як видно з рис. 3 і табл. 4, у всіх групах є малі та великі ЗВО. Утім, для групи ЗВО інших типів частка закладів,

Таблиця 4
Середні та медіанні показники чисельності здобувачів в європейських ЗВО
в розрізі типів закладів (станом на 2020 р.), осіб

Правовий статус	Середнє арифметичне	Медіана
Університети	16 075	10 652
Університети прикладних наук	4 939	2 527
Інші	1 696	795

Складено автором за даними ETER.

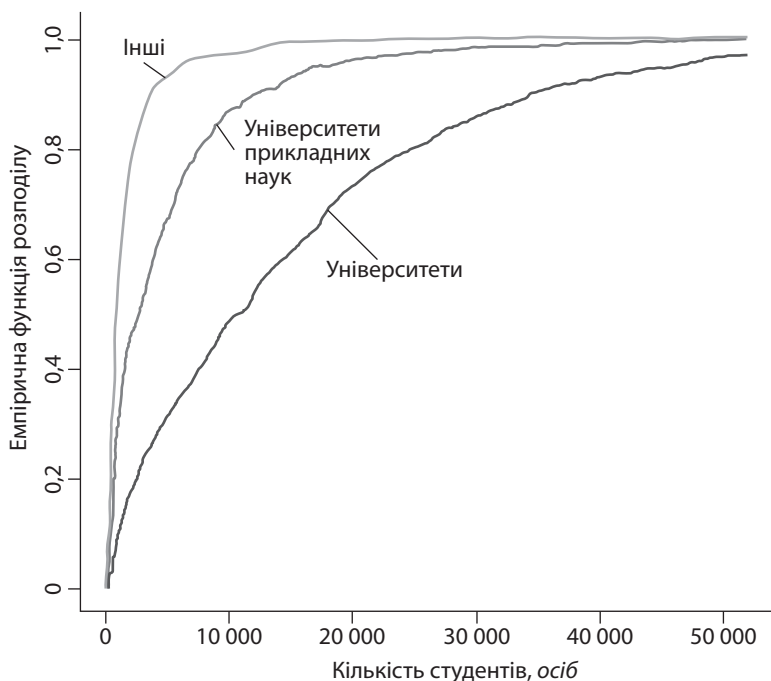

Рис. 3. Емпіричні функції розподілу ЗВО за контингентом у розрізі типів закладів

Побудовано автором за даними ETER.

де навчаються менше 100 студентів, становить 3,1 % проти 0,9 % для університетів прикладних наук і 0,6 % для університетів. Частки ЗВО, де навчаються менше 1 тис. студентів, для цих груп становлять 40, 32 та 9,5 % відповідно, а великих ЗВО, з контингентом студентів понад 20 тис. осіб, – 0,5, 3,9 і 25 % відповідно.

У табл. 5 наведено розподіл ЗВО за рівнями освіти, за якими вони здійснюють підготовку.

Як бачимо з табл. 5, для університетів найбільш типовою є підготовка за 5–8 або 6–8 рівнями освіти. Такі ЗВО становлять понад 93 % загальної кількості університетів. Водночас більш ніж 6 % університетів не здійснюють підготовку докторів філософії. Понад 50 % університетів прикладних наук готують здобува-

чів тільки за рівнями 6 і 7, а разом із тими, хто працює також на 5-му рівні, їхня сумарна частка перевищує 72 %. Майже 52 % всіх ЗВО здійснюють підготовку за 8-м рівнем (підготовка докторів філософії). Найбільшою ця частка є для університетів – близько 94 %. Для університетів прикладних наук вона становить 9,5 %, а для ЗВО інших типів – більш як 15 %. За 5-м рівнем підготовку здійснюють майже 33 % всіх ЗВО, у т.ч. серед університетів – 40 %, університетів прикладних наук – 30 %, ЗВО інших типів – 26 %.

Невелика частина ЗВО (3 % університетів прикладних наук і 0,8 % ЗВО інших типів) здійснюють підготовку лише за 5-м рівнем освіти. Це заклади, що мають від 162 до 4 846 студентів, з яких майже 2/3 розташовані в Латвії. Також по декілька таких за-

Таблиця 5

Розподіл ЗВО за рівнями освіти, за якими вони здійснюють підготовку
(станом на 2020 р.), %

Рівні освіти	Усі ЗВО	Університети	Університети прикладних наук	ЗВО інших типів
5	0,9	0,0	3,0	0,8
5-6	1,4	0,1	5,9	0,1
5-7	10,4	0,7	19,3	20,3
5-8	20,6	39,1	2,1	4,9
6	3,9	0,1	9,3	6,3
6-7	28,5	5,4	53,0	46,5
6-8	30,0	53,6	7,3	10,3
7	3,1	0,0	0,0	10,6
7-8	1,0	0,6	0,0	0,0
8	0,3	0,5	0,0	0,1

Складено автором за даними ETER.

кладів є в Данії, на Кіпрі й у Туреччині. Переважно це вузькоспеціалізовані ЗВО з підготовки медсестер, моряків, поліцейських, персоналу сфери готельного господарства тощо. Але є також багатoproфільні заклади, які мають широкий набір освітніх програм різного спрямування.

Крім того, є декілька закладів, що здійснюють підготовку тільки за 8-м рівнем освіти. Серед них, приміром, внесена в ETER до групи ЗВО інших типів Болгарська академія наук, а також італійська Міжнародна школа перспективних досліджень (International School for Advanced Studies), проіндексована в предметних рейтингах Академічного рейтингу університетів світу з математики (76–100) та фізики (151–200).

Для європейських країн характерний дуже різний територіальний розподіл ЗВО. Приміром, 41 ЗВО Албанії розташовано у восьми містах, при цьому 32 заклади (78 %) – у Тирані. Натомість 399 ЗВО Німеччини розташовані в 181 місті, зокрема 33 заклади (8,2 %) – у Берліні. Для деяких інших європейських країн частка ЗВО, розташованих у столиці, дорівнює:

Австрія – 32 %, Іспанія – 15 %, Італія – 11 %, Норвегія – 41 %, Польща – 15 %, Франція – 16 %, Чехія – 48 %. Водночас більшість університетів, що є національними лідерами в Академічному рейтингу університетів світу, розташована в столицях їхніх країн. Виняток становлять декілька порівняно малих за територією країн та декілька «старих» університетів: Бельгія (Гент), Естонія (Тарту), Іспанія (Барселона), Німеччина (Гайдельберг), Нідерланди (Утрехт), Польща (Краків), Швейцарія (Цюріх), Велика Британія (Кембридж). Водночас значно більше не столичних ЗВО перебувають на 2–3-й позиціях рейтингу.

Проведений аналіз свідчить, що за останніх 32 роки середній контингент ЗВО України істотно скоротився та є меншим, ніж у країнах ЄС. Це може істотно впливати на ефективність використання бюджетних коштів на вищу освіту й на її якість. Водночас, як показують дані по європейських ЗВО, чисельність студентів сама по собі не є інформативним показником. Її треба розглядати в комплексі з іншими показниками, зокрема з місією та типом ЗВО, його здатністю залуча-

ти фінансові, кадрові й інші ресурси, кількістю освітніх програм, правовим статусом, територіальною доступністю тощо. Так само не є інформативним середній контингент ЗВО. Через значну асиметрію розподілу ЗВО за чисельністю студентів більш інформативним показником є медіана, яка істотно менша (інколи в 3–4 рази) за середнє арифметичне. Ще більш інформативним є порівняння розподілів, котре свідчить, що проблема мережі ЗВО України полягає не так у наявності малих закладів, як у відсутності або недостатній частці великих (за європейськими мірками). З погляду ефективності, проблемою є також те, що малі й середні українські ЗВО, на відміну від європейських, часто ма-

ють невідповідну їх розміру та профілю кількості освітніх програм.

Актуальним є питання застосування європейських (таких як ETER, Евростат) класифікаторів для збору та подання статистичної інформації про систему й заклади вищої освіти України, а також відображення української системи вищої освіти в цих базах. Це потрібно не лише для більш обґрунтованого порівняння європейської та української систем вищої освіти, а й для ефективнішого розв'язання внутрішніх проблем вітчизняної вищої освіти (зокрема, щодо позиціонування 5-го рівня освіти, диференціювання законодавчих вимог і акредитації освітніх програм відповідно до типів ЗВО та програм тощо).

Список використаних джерел

1. Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education. *UNESCO*. 2022. URL: <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccc6282b2a95281d.pdf>.
2. Golden G., Troy L., Weko T. How are higher education systems in OECD countries resourced? Evidence from an OECD Policy Survey. *OECD Education Working Papers*. 2021. No. 259. DOI: <https://doi.org/10.1787/0ac1fbad-en>.
3. EHEA 2020 Rome Ministerial Conference. *EHEA*. 2020. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-conference-rome-2020>.
4. Щодо оптимізації мережі вищих навчальних закладів : лист Міністерства освіти і науки України від 28.11.2014 № 1/9-616. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/44209.
5. Економічні відносини у системі вищої освіти: модернізація в умовах інноваційної економіки : монографія / за ред. Ю. Вітренка. Київ : Ін-т вищої освіти НАПН України, 2017. 187 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf.
6. Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 2. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>.
7. Калашнікова С., Оржель О. Оптимізація мережі закладів вищої освіти: теоретичні особливості та практичні рекомендації. *Університети і лідерство*. 2022. № 13. С. 89–129. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129>.
8. Бахрушин В. Оптимізація і «оптимізація» в освіті та управлінні. *Освітня політика* : вебсайт. 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/724-optimizatsiya-i-optimizatsiya-v-osviti-ta-upravlinni>.

9. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю., Таланова Ж. В. Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4. № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>.

10. Федорченко Ю. Про оптимізацію мережі вищих навчальних закладів в Україні. *Освітня політика* : вебсайт. 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/583-pro-optimizatsiyu-merezhi-vishchikh-navchalnikh-zakladiv-v-ukrajini>.

11. Заклади вищої та фахової передвищої освіти (2020–2022) / Державна служба статистики України. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/zvfpo_2020.xls.

12. Вища освіта в Україні у 2019 році : стат. інформація / Державна служба статистики України. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vush_osv/vush_osv_19.xls.

13. Заклади вищої освіти (1990–2019) / Державна служба статистики України. 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html.

14. *ETER (European Tertiary Education Register)* : вебсайт. URL: <https://eter-project.com>.

15. 2023 Academic Ranking of World Universities. *ShanghaiRanking Consultancy* : вебсайт. URL: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2023>.

Volodymyr Bakhrushyn

Dr. Sc. (Physical and Mathematical), Professor, Zaporizhzhia Polytechnic National University, Zaporizhzhia, Ukraine, Vladimir.Bakhrushin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3771-5256>

MODERNIZATION OF THE NETWORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE: SOME ASPECTS OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the networks of higher education institutions (HEIs) in European countries based on their size, type, legal status, and levels of education, according to the data of the European Tertiary Education Register (ETER). This analysis is relevant in the context of discussions about the strategy for the development of higher education in Ukraine, including the restoration, optimization of the network, and consolidation of HEIs. The conducted analysis shows that over the past 32 years, the average size of Ukrainian HEIs has significantly decreased and now is smaller than their EU counterparts. This could have a substantial impact on budget allocation for higher education and the quality of education provided. Additionally, the findings reveal the wide diversity of European HEIs based on the studied features. The network includes institutions with tens and hundreds of thousands of students, with a significant proportion offering education at levels 5–8 or 6–8, as per ISCED–2011. However, some institutions operate only at one level. There is no clear influence of the type of HEI or its legal status on the size or level of education*

provided. In general, differences between institutions are typically statistical rather than deterministic. However, some European countries have legal restrictions regarding requirements for different types of institutions. A relevant issue for Ukraine is the transition to European classifiers, which will definitely have to be done in order to correctly display the data of Ukrainian HEIs and the higher education system in ETER and European statistical databases, in particular in Eurostat. This is also necessary for a more reasonable solution of internal Ukrainian problems of the development of higher education. In particular, such as the positioning of the 5th level of education, the differentiation of legislative requirements and accreditation of educational programs according to the types of HEIs and programs, etc.

Keywords: network of higher education institutions, optimization, modernization, institution size, legal status, type of higher education institution, education levels.

References

1. UNESCO. (2022). *Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education*. Retrieved from <https://cdn.eventscase.com/www.whec2022.org/uploads/users/699058/uploads/69c2df623079c3845e236c56ba2d7a8aa21b3d75489e28c7910226f24f7989aec7aae05a23f31fae4587aeb4be088f99dccd.6282b2a95281d.pdf>.
2. Golden, G., Troy, L., & Weko, T. (2021). How are higher education systems in OECD countries resourced? Evidence from an OECD Policy Survey. *OECD Education Working Papers*, 259. DOI: <https://doi.org/10.1787/0ac1fbad-en>.
3. EHEA. (2020). *EHEA 2020 Rome Ministerial Conference*. Retrieved from <http://ehea.info/page-ministerial-conference-rome-2020>.
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2014). *On optimizing the network of higher education institutions* (Letter No. 1/9-616, November 28). Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/44209 [in Ukrainian].
5. Vitrenko, Yu. (Ed.). (2017). *Economic relations in the system of higher education: modernization in the conditions of innovative economy*. Kyiv: Institute of Higher Education of the NAPS. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/mon_Ek_vidnosyny_VO-Ukrainy_Modernizac_IVO-2017-179p_avtors-kolektiv.pdf [in Ukrainian].
6. Vitrenko, Yu., Vorona, V., & Debych, M. A. (2022). The sphere of higher education as a component of the recovery plan of Ukraine. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(2), 1-7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211> [in Ukrainian].
7. Kalashnikova, S., & Orzhel, O. (2022). Optimisation of the Network of Higher Education Institutions: Theoretical Features and Practical Recommendations. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89-129. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129> [in Ukrainian].
8. Bakhrushyn, V. (2016). *Optimization and "optimization" in education and management*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/724-optimizatsiya-i-optimizatsiya-v-osviti-ta-upravlinni> [in Ukrainian].
9. Kremen, V., Lugovyi, V., Saukh, P., & Talanova, Zh. (2022). Network of state higher education institutions in Ukraine: an analytical review of competitiveness. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(1), 1-8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122> [in Ukrainian].
10. Fedorchenko, Yu. (2016). *On optimizing the network of higher education institutions in Ukraine*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/583-pro-optimizatsiyu-merezhi-vishchikh-navchalnikh-zakladiv-v-ukrajini> [in Ukrainian].

11. State Statistics Service of Ukraine. (2023). *Higher and professional pre-higher education institutions (2020-2022)*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/zvfpo_2020.xls [in Ukrainian].

12. State Statistics Service of Ukraine. (2020). *Higher education in Ukraine in 2019: statistical information*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/osv/vush_osv/vush_osv_19.xls [in Ukrainian].

13. State Statistics Service of Ukraine. (2020). *Higher education institutions (1990-2019)*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html [in Ukrainian].

14. ETER (European Tertiary Education Register). (n. d.). Retrieved from <https://eter-project.com>.

15. ShanghaiRanking Consultancy. (n. d.). *2023 Academic Ranking of World Universities*. Retrieved from <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2023>.